

LÍRAI NAPLÓ

NÉMETH ISTVÁN

AMI VÉGLEGES

Mi a végleges? — töprengek el a szón, ami az új személyazonosságai igazolványból mered rám. Mennyit dobálózunk a szavakkal, különösen mi, firkászok, ahogy nálunk, odahaza nevezik az írókat. Isténúgyse, meg kellene őket válogatnunk s mindegyiket a lényegéig le kéne kopárítani; le csontjáig, sőt a velejéig. Hogy önmagában izzon mindegyik, mint most ez a *végleges*.

De a szó önmagában semmit sem mond. Még a legfontosabb szavaink se. Még a legszebbek se, nem is beszélve arról, hogy önmagában a szó, a legszebb sem lehet szép. Mindennek udvara, háttere, múltja kell hogy legyen; és hangtere.

Nem mindegy, hol és mikor mondom ki a szót: isten. Pedig hányszor kimondom ezt a legsúlyosabb s mindmáig talán egyik legelvonatottabb szavunkat. Meggyőződéses ateisták se tudják kimondani úgy, hogy ne maradna lenyelhetetlen gombóc a torkukban. Kapcibetyárok se. Elvékonyodik, sziszegővé válik a hangjuk, ahogy káromkodás közben kiejtik a szájukon.

Ezt a szót, hogy végleges, ritkábban használjuk. Nem is való hétköznapi beszédbe. Egy kissé fennköltnek hangzik. Mi az, hogy végleges? Amin nem lehet, nincs módunkban változtatni.

Éppen ez adja meg a szó iszonyú súlyát. Mert az ember nem ismeri a lehetetlent, változtatni próbál, változtatni szeretne minden, ami őt körülveszi, amivel nincs megelégedve. Semmit se tart véglegesnek. Még az istenét sem.

És néha mégis kiderül, néha rá kell döbbernünk, hogy igenis vannak végleges dolgok. Egyet itt tartok a kezemben. Nagyon személyes dolog. Igazolás arról, hogy vagyok, s hogy azonos vagyok önmagammal. És ez az igazolás nem egy meghatározott időre szól, öt vagy tíz évre, hanem mindörökre, azaz egészen addig, amíg vagyok, az

utolsó órámig. Többé nem kell személyazonossági igazolványt kérem, ezt nem kell becsérélnem, ez már végleges. És ehhez semmiféle kétség nem fér. Hiszen benne áll, bele van írva.

Tartom a kezemben a pehelykönnyű könyvecskét, ami arról próbál meggyőzni, hogy igenis vannak végleges dolgok, és ezeket akarva, nem akarva, el kell fogadnunk.

Úgy üt át a szó, a fölismerés döbbenete, mint egy puskagolyó. Nincs az a vers, amely úgy föl tudna kavarni, mint ez a szükszavú, hivatalos okmány. Nekünk, firkászoknak tanulni lehetne a Hivataltól. Ilyen könyveket, könyvecskéket kellene írunk; *ilyen* szükszavúakat, *ennyire* testre szabottakat. Ami csak neked íródna, Olvasó, csak hozzád szólna. És csak rólad szólna.

TEKNŐLÁB

Hátul, a kamrában, ahol egy élet limlomja halmozódott föl, pillantom meg a teknőlábat. Ebbe állították bele a fateknőt, és mostak, mosták a kifogyhatatlan szennyest. Mosták a nehéz ágyhuzatokat, lepedőket, alsószyoknyákat, mosták a rékliket, az ingeket, s mosták a SZAROS GATYÁKAT. Teknő fölé görnyedve dörgölték a mosandók szennyfoltjait. Lúgos vízben. Az egész mosókonyhát elborító, nehéz vízgőzben.

A mosónők elázott, rongypuha, kifőtt, lúgmarta keze.

Itt nem alkalmaztak külön mosónőt, a háziasszony mosta a ház szennyesét, mosta egy életem át, saját két kezével, mosta egészen a közelmúltig, míg a teknőlábat, a fateknőt itt is ki nem „szorította” a mosógép. Azóta a teknőláb itt pihen a kamra limlomjai között.

— És hol van a teknő? — kérdem a nénikét, aki újra akkorácska lett, úgy összezsugorodott, amekkora óvodás korában lehetett. — Hol a teknő? — kérdem, mert sehol se látni a régi holmi között.

— Az elkopott! — mondja boldogan, szinte föllélegezve, hogy végre ezt is megérhette. Azt, hogy a mosóteknő, rabszolgaságának, gályarabságának legszomorúbb emléke nincs többé. Hogy ő koptatta el, hogy végül is ő győzedelmeskedett, nem az a borzalmas fateknő, aminek minden héten fölébe kellett görnyednie, nem számítva a kínszenvedések kínszenvedését, a nagymosást. De nincs többé, elkopott, azaz befoltozhatatlanul kilyukadt, eldobhatóvá vált, vagyis tűzrevaló lett belőle. És újjal se kellett fölváltani, mert jött a mosógép. Ide ugyan elég későn érkezett meg, de itt van, most is épp be van kapcsolva, zümmögése kihallatszik a fürdőszobából.

A fateknő elkopott, ez a néni ke koptatta el, vagy már az ő édesanyja is ezt koptatta, végül kilyukadt, kilyukadt a rengeteg használattól, attól, ahogy dörgölték benne a mosnivalót, a nehéz ágyhuzatokat, a lepedőket, azt a rengeteg himihumit, azt a mérhetetlen sok SZAROS GATYÁT. Végül szó szerint elkopott. Csak a lába maradt meg, a teknőláb.

Miért nem vetették tűzre ezt is? Miért tették félre, mire vár? Kire vár? Csak azért nem vagdosták föl, mert még mindig jó állapotban, mondhatni kifogástalan állapotban van? Nemhogy megkopva nincs — mitől kopott volna meg? —, de kinyagdulva sem, hiába „ringatták” rajta évtizedeken, talán évszázadokon át a mosóteknőt. A bognár, aki faragta, igazi mesterember lehetett.

Persze hangosan nem merem megkérdezni, mért nem vetették tűzre a teknőlábat. Nem vetették, mert még mindig jó, kifogástalan állapotban van, használható. Igaz ugyan, hogy semmi másra nem alkalmas, csak teknőlábnak. Nem helyettesíthet, mondjuk, asztallábat, más egyéb se használható. Úgy van megszerkesztve, kifaragva, hogy kizárólag csak teknőlábnak jó.

De mint ilyenre egyszer még szükség lehet.

Leemelem a limlom tetetjéről, talpra állítom, s megkérem a néni két, álljon oda mellé, úgy, ahogyan hosszú évtizedeken át nagymosáskor a teknőláb mellé állt, illetve a mosóteknő fölé görnyedt. Never az ötletemen, de megcsinálja. Azon még jóízűbbet nevet, hogy alig ér föl a teknőlábig. Hogy a teknőláb maradt, ő meg így összetöpörödött.

MICSURIN UTCA

Nem tudom, az utca, pontosabban a házsor egyetlen lakója is sejti-e, ki volt az a személy, akiről az utcát — akkor talán még teljes, szabályos utca volt — elnevezték. Ebből a szempontból, persze, nem ez az utca az egyetlen a világon. Példának okáért a jó temeriniék se konyították, pontosabban a *Percelova* utca lakói, hogy ki lehetett a *Perce* nevű ember, akinek a *lováról* az utcájukat elnevezték. Pedig híres ember volt. A szabadságharc honvédtábornoka. S akkor még Perczel Mórnak hívták. Nem biztos azonban, hogy ha a neve rögvést így kerül föl az utcanévtáblára, tudták volna az utca lakói, ki volt az a személy. De egy pillanatig se éltek volna abban a tévhitben, hogy az utcájukat nem egy híres emberről, hanem a lováról nevezték el.

Micsurin messzebről jött erre a vidékre, mint Perczel Mór, s amikor a háború után elkeresztelték róla ezt az utcát — akkor még jócskán városszéli, legfőljobb kertvárosi utcát —, talán a keresztapa se tudta volna megmondani, miért épp ennek az utcának adta ezt a nevet. Vagy nagyon is tudta? Meglehet, hogy ennek az utcának egykori lakójától származott a javaslat. Micsurinnak ugyanis akkor még — közvetlenül a háború után — jó csengésű neve volt. Ő volt a nagy, szovjet almanemesítő, s mert szovjet volt, természetesen a legnagyobb almanemesítő is. Több száz almafajta hozott létre.

Az a gyanúm, hogy Micsurint negyvennyolc után egyszerűen itt felejtették. Azóta már az utcának is csak az egyik oldala létezik. Vagy mindig is ilyen „egyoldalú” utca volt? Alig hiszem, hogy akkor, a háború után mertek volna egy féloldalas utcát olyan híres tudósról elnevezni. Szép, kertes házak lehettek itt akkoriban. A megmaradtak, a maiak is szép, kertes házak. Egyik-másik háznak a lakója az évek folyamán elszegényedhetett, a ház előtti kis virágskertet veteményeskertté alakította át, ez bizonyára jobban jövedelmez mint a virág.

Ez a Micsurin utca a sétálóutcám. Van benne egy japán akác fasor, a fákat tavasszal megnyesik, teljesen lekopaszítják, szerencsére mindig újra hajtanak. Szép, sötétzöld héjú vesszőket nyomnak ki magukból a japánakácfajok.

Talán jó is, hogy épp a Micsurin nevet adták az utcának, amit negyvennyolc után tényleg csak azért hagytak meg, mert az utcanév-keresztelők néphősnek vélték. Így meglehet, hogy az egész országban ez az egyetlen Micsurin utca.

Micsurin kecskeszakállat viselt, küllemében jellegzetes, múlt századi orosz értelmiségi. Ő volt az első biológus, aki munkájában tudatosan támaszkodott a dialektikus materializmus filozófiájára. Persze, nekem halvány gőzöm sincs, mit jelentett, mit segített egy biológusnak a dialektikus materializmus. Én csak egy egyszerű, békés sétáló vagyok a Micsurin utcában.

Egy október eleji szeles estén váratlan meglepetésben volt részem. A séták mindig tartogatnak váratlan meglepetéseket, kis csodákat. Ez is egy ilyen kis csoda volt. Sütött a hold, s mondom, fújt a szél. Ez már önmagában szép volt. A Micsurin utca végén, az utolsó ház előtt, ott, ahol nyaranta a fejes salátát vásároljuk, ott a kis veteményes kert előtt — valamikor virágoskert lehetett — egyszerűen a földre gyökerezett a lábam.

A keskeny, frissen fölászott, elgereblyézett, föllágyásított vetemé-

nyeskertet micsturini pillangók lepték el. Nagy, világoszöld szárnyú pillangók. Szárnyukat a közeli Park hotel lámpái világították át. Ellepték az egész kertet. De nem szabálytalan rajokban, mint az útszéli pocsolyát a szomjas nyári lepkék, hanem szabályos, nyílegyenes sorokat képezve. Nem tudtam megállapítani, hogy örömlükben csapkodnak-e nagy, világoszöld szárnyakkal, vagy vergődésükben, azért, mert lábuk a sárba ragadt, s nem tudnak fölrepülni.

Elbűvölten néztem őket. Lélegzetet is alig mertem venni, nehogy megzavarjam a pillangóknak ezt a csodálatos, esti szárnypróbálgatását.

Már amikor rájöttem, akkor se akartam tudomásul venni, hogy tulajdonképpen frissen leduggatott salátapalántákról van szó. Táncoltatta, lobogtatta, cibálta őket a szél. Alattuk a talajt elnyelte a sötétség, csak a nagy, világoszöld szárnyak világítottak és lobogtak, megannyi földből fölcsapó, zöld lángocskaként.

LENIN UTCA

Abban a faluban indulok esti sétára, amely nem túl rég még kubikosairól volt híres. Amikor elindulok, csak alkonyodik. Ősz van, de a fák még tartják a lombjukat. Az utcán véges-végig meggy, hárs és dió. Akad másfajta fa is, de csak elvétve. Akác és eper még elvétve se. Pedig a kubikosvilágban alighanem ebben az utcában is ez a két fa volt az uralkodó. Azóta azonban — lehet mondani — teljesen megváltozott az utca képe. Nemcsak a fák oldaláról. Az utca mindkét oldalán kényelmes, széles betonjárda, a kocsiót is végig kibetonozva, a betonsávok köze gyöpesítve, de ráfoghatnám, hogy parkosítva, mert az az érzése az embernek, hogy egy parkban sétál: végig az utcán közkerti csend honol, csak nagyritkán robog el egy gépkocsi vagy egy traktor. Parasztszekér mutatóban sincs. Az egész faluban sincs már összesen annyi, amennyi gépkocsi csak ebben az utcában. Minden harmadik-negyedik ház előtt látok egyet vesztegelni, persze nem biztos, hogy a ház tulajdonosáé, lehet, hogy csak vendégségbe jött rajta valaki. A kocsik közt számos külföldi, pedig a vendégmunkások inkább a nyár közepén, karácsony és húsvét táján látogatnak haza... Nem is nagyon illenének ezekhez a házakhoz a parasztszekerek; sok az olyan új ház az utcában, ami elé éppen, hogy gépkocsi kívánczik. Persze helyel-közzel akad még olyan öreg ház is, amilyenben valamikor a kubikosok élhettek. Sőt egy nádfedelest is találok, de csak félig-meddig nádfedeles: a nád

hullámpalával van kombinálva. És persze mindegyikbe, még abba a nádtetősbe is, be van vezetve a villany. Az udvarok, ahogy a nagykapuk, kerítések fölött belesve látom, szintén kibetonozva vagy kiteglázva, tehát a sár mint olyan, a sár mint visszahúzó erő, a sár mint az elmaradottság kézzelfogható szimbóluma, az a híres-hírhedt vendégmarasztaló évszázadok kemény küzdelme után száműzve lett az utcából. Gyümölcsfák vannak, díszfák, pázsit, virágágyak. Így eszténként ki lehetne ülni az utcára, akár egy parkba, az időnként elrobogó gépkocsik, traktorok nem verik fel a port, kellemesen el lehetne bandáztatni a házak előtt, úgy, mint régen, de bandáztatókkal nem találkozom sem az utca egyik, sem a másik oldalán. Mert egy teljes fordulót írok le. Végigsétálok a hosszú, egyenes, szép utcán. Az utca másik oldalán ballagok vissza. Akkorára már feljön a hold, a telihold: tiszta, égi mezőről világít le, a falura. Eszembe jut Petőfi és Arany János. A fák lombja csakugyan feketén bólogat, mint ama híres eperféa a *Családi körben*, de nem érezni a frissen fejt tej illatát, nem hallani az esti udvarok régi, olyannyira kedves neszeit. Nem hallani semmit, csend van, mint egy kiglancolt, előkelő kertváros előkelő utcájában. Már mindenki otthon ül, bezárkózva, bezárkózva önnön magányába. A sarkon megállok a lámpa alatt. Lenjino-va ulica, olvasom a háza falára rögzített tábláról. Lenin utca, olvasom magyarul is.

Lenin elvtárs, dűnnyögöm magamban, a forradalom befejeződött.

ÁRULÁS

Félrevon ismerősöm, gyere, karol belém, bemutatlak a feleségemnek. A felesége pesti. Kezet fogunk. Néhány szokványos szó. Már messze járok a színhelytől, amikor belém nyilall a fölismerés: ejnye, de udvariatlan voltam már megint! Még csak kezet se csókoltam a hölgynek. Nemcsak, hogy szó szerint nem, szavakkal sem. Mekkora paraszt! — gondolhatta magában. Valóban az vagyok. Mind a mai napig sem tudtam elsajátítani a kézcsókolás művészetét. Ha olykor mégis megcselekszem, gúnyt űzők belőle.

Sokáig gúnyosan se tudtam kimondani a kezét csókolomot. Inkább elnémultam, mintsem a számra vegyem a szót. Nálunk csak az úgynevezett úrifiúk köszöntek így. Én pedig az úrifiúkat a lelkem mélyéig lenéztem, sőt megvettem. Nálunk csak a jó reggelt, a jó napot, a jó estét, az isten áldja, a jó egészséget és a dicsértessék a Jézus Krisztus volt szokásban. Igaz ugyan, hogy a kisöregapánknak,

ha születésnapján vagy nevenapján fölköszöntöttük, kezét kellett csókolni, de az más volt.

Emlékszem életem első kezét csókolomjára. Váratlanul érintett, mint egy pofon. Bele is pirultam. Iszonyú zavaromban nem futotta többre, mint egy kezét csókolomra. A sarki péktől jöttem ki éppen, s ahogy kinyitottam a kiskaput, a tanító nénibe ütközöm. Nem szerttük ezt a tanító nénit, rettegtünk tőle. Most, váratlanul ott állt előttem a kiskapuban. Ő is megriadva: szó szerint beleütköztem. Olyan iszonyatos zavarban voltam, hogy csak annyit tudtam kinyögni: „Ljubim ruke!”

Magyar iskolába jártam a királyi Jugoszláviában. A szóban forgó tanító néni, akárcsak a Balaton környékéről származó férje, velünk, diákokkal együtt alig tudott valamit szerbül. Néhány dalocskát és a miatyánkot, az Očenašt. Esetleg még a tantárgyak nevét: zemljopis, istorija. De ezt is már csak a harmadik és a negyedik osztályban tanultuk meg, mert az elsőben és a másodikban még nem tanultunk se földrajzot, se történelmet.

Amikor ez az összeütközésem történt a pék kiskapujában, második lehettem, nyolcéves. Nem emlékszem, hogy azelőtt vagy ezután egyszer is a fenti köszönéssel üdvözöltem volna a tanító nénimet. Akkor ott, a pék kiskapujában micsoda zavar, bizonytalanság lökte a nyelvem hegyére azt a kifejezést, amit igazából nem is értettem még? S miért a „Ljubim ruke” a „kezét csókolom” helyett? Hiszen az előbbi mindkettőnk számára egyaránt idegen volt.

Gyakran eszembe jut ez a jelenet. Ma is úgy hordom magamban, mint megszegyenülésem első emlékét. Hogy a váratlan találkozás egy végső soron ellenszenves személlyel olyan zavarba hozott, hogy „egészséges” reflexeim fölmondták a szolgálatot? A tanító néni nem rótt meg a „Ljubim ruke”-ért, mosolyogva, szó nélkül fogadta. De vajon, kérdem ma, mit gondolhatott magában? ... Mondom, megszegyenülésem első emlékeként hordom magamban.

Volt még egy hasonló, mert ennek a mélyén is, azt hiszem, áru-lás lapul. Abban a pillanatban, amikor elkövettem, tudtam, hogy az. A szót akkor még nem találtam meg hozzá, csak a szégyen égetett.

Csak két szót ismertem, tudtam kiejteni: anyám vagy édesanyám. Hallottam, persze, hogy vannak *anyukák* is, de számomra ez, anyámra vonatkoztatva, elképzelhetetlen volt. Körülbelül úgy voltam ezzel is, mint a kezét csókolommal. Számomra idegen volt. Idegen még a világ is, ahol ezeket a szavakat használják. Azt hittem. Akkor következett a próbatétel. Szép, nyári nap volt, cséplés ideje. A

tanyán, ahol apám „részes” volt, megjelent a tulajdonos, egy selyemruhás nő, egy valódi „nagysága”, leült az óriási cseresznyefa árnyékába, s onnan nézte a cséplők munkáját. Amikor meglátott, magához intett. Talán az ebédhordó kocsival kerülhettem ki a tanyára, anyám odahaza előzőleg természetesen alaposan megsikált, s tiszta inget adott rám. Így a cséplőmunkások között én voltam az egyetlen, aki „szalonképes” volt. A selyemruhás nőnek nem kellett attól tartania, hogy ha megsimogatja a fejemet, poros marad a tenyere. Magához is vont annyira, hogy megéreztem az illatát. Nem emlékszem már, miket kérdezgethetett tőlem. Csak a kedvességére, világos, nyári ruhájának az illatára. Meg az egyik válaszomra. A válaszom egyik szavára. Ott azonnal belém égett az a szó. Valamelyik kérdésére ezt válaszoltam:

— Mert nem engedi *anyukám*.

Olyan finom jelenség volt az a nő, hogy szégyelltem volna *édesanyámat* mondani. *Anyukámat* mondtam. Amit addig soha ki nem ejtettem, ki nem ejtettem volna a számon.

A később elkövetett árulásaim sebhelyei rég behegedtek, vagy azt hiszem, hogy behegedtek, ez az első bűnbeesés forró emlékeként él bennem ma is.

